

Ne zasluđuje li etika dakle ime „praktične filozofije“? O tom više ne može biti dvojbe. Etika proizlazi iz prakse i u praksu se opet vraća, da ju rukovodi. Ali zašto — mogao bi tko pitati — nema knjige o poviesti, koja bi na temelju etike napisana bila? Ili: zašto se poviest u obće s obzirom na etične ideje ne predaje?

Na ta pitanja dobiti ćemo odgovor, ako malo dublje zavirimo u narav navedenih primjera historičnih. Neki od tih primjera su takovi, da se njihov etični tumač neće sudarati s državnimi političnimi načeli, ili će možda s eudajmonističnom naravi pojedinca doći u sukob.

Tako primjerice veoma dvojimo, da će Pruska — akoprem bi uslied školskih propisa svojih morala — da će, rekosmo, ona Austrija i Ruska dozvoliti, da se u naučanju poviesti poljske u njihovih školah naglasi, da je dioba Poljske bila najsrमतniji atentat na međunarodno pravo, koji se ima izpraviti tim — da se djelovom Poljske dade sloboda.*

---

* Da nismo mi jedini, koji tako mislimo, navest ćemo ovdje mnienje trieznoga učenjaka njemačkoga Roberta Mohla, koje se s našim podudara. „Nasilna dioba nekoga naroda — govori on — i samovoljno podredjenje dielova njegovih pod više tudjih država jednako je velika nesreća i nepravda po nj, kao i po čovječanstvo. Strahota čina takova stoji u tom, što se na taj način nikad ne dolazi do mira i što se bieda takva teđuko kada izravnati dade . . . Ništa nije suvišnije, nego li ovdje spomenuti Poljake. Ovi su tragičan primjer nepravdom razejepkana i tudjim državam podredjena naroda, koji no se vaviek trudi o sjednjenju i za njim žudi, a valjda — kako se predvidja — toga cilja nikad polučiti neće. Nebi zaista teđuko dokazati bilo, da pravo i etična duđunost nalađu trim diobenim vlastim, da vrate naprosto nepravdom stečeni posjed; ali nema dvojbe, da se to nikad učiniti neće; pravedno je ipak, da se prizna, da nisu samo vlasti protivne tomu, nego da i veći dio pučanstva dieli njihovo mnienje . . . Niemac se sigurno ponositi ne može, kada pomisli, da dvie najveće države njegove udioničtvuju u izvodjenju i podržavanju nepravde; a javno mnienje, koje nije nipošto